
BOHINJSKO LJUDSKO PRIPOVEDNIŠTVO V DELIH JANEZA JALNA

Marija Cvetek

225

IZVLEČEK

Razprava je posvečena Jalnovemu bohinskemu opusu, v katerega je pisatelj vtkal žanre bohinskega ljudskega pripovedništva. V njegovih dveh kmečkih povestih - Cvetkova Cilka in Trop brez zvoncev - najdemo ljudske povedke, ki še danes živijo v bohinskem ustnem izročilu. In prav te narečne variante smo primerjali s povedkami v Jalnovih povestih ter ugotovili, da so pisatelju pomagale pristneje predstaviti specifične značilnosti bohinskega človeka in njegovega okolja.

ABSTRACT

The article deals with Jalen's Bohinj-related work into which the author wove motifs from Bohinj folk narratives. Two of his peasant tales - Cvetkova Cilka and Trop brez zvoncev - contain folk tales which have survived in Bohinj oral tradition of today. These dialect versions were compared with the tales in Jalen's tales and it was established that the writer made use of them to more genuinely present the specific characteristics of the people of Bohinj and their environment.

Tokrat bo tekla beseda o ljudskem slovstvu v Jalnovih delih, natančneje: o žanrih bohinskega ljudskega pripovedništva, ki jih je pisatelj presadil v svoje povesti. V njegovem bohinskem opusu je seveda še mnogo drugih folklornih motivov, ki pričujejo o bohinski duhovni in materialni kulturi in nas opozarjajo, da je pisatelj Janez Jalen vreden etnološke pozornosti in raziskave.

Folklorni motivi so najpogostejši elementi kmečke povesti in zato razpoznavna značilnost tega žanra. Kmečko povest štejemo med najpomembnejše žanre v slovenski pripovednoprozni tradiciji, toda literarna zgodovina in kritika sta jo do nedavnega obravnavali le mimogrede. Šlo je za "elitistično" podcenjevanje žanrske literature in nič bolje se ni godilo pisatelju Janezu Jalnu, ki velja za enega najpopularnejših piscev kmečke povesti. A ga začuda ne najdemo v ničkolikokrat dopolnjeni izdaji Janeževih Vsebin slovenskih literarnih del in tudi ne v Slovenskem biografskem leksikonu, čeprav se je v času izida 1. zvezka (1925-1932) že uveljavil kot uspešen ljudski dramatik. Kljub temu da slovenska

literarna zgodovina in kritika že nekaj časa zastavljata dobro besedo za žanrsko literaturo, in sta Jalna že postavili na uglednejše mesto, je v Leksikonu slovenske književnosti, ki je izšel v Ljubljani 1996. leta, še vedno predstavljen s preskopo bio-bibliografijo. Usojeno mu je živeti tudi v Finžgarjevi senci, ker oba izhajata iz brezniške župnije, takorekoč iz iste etnije, ki ju je zaznamovala in navdihovala z isto regionalno specifikjo. Gre torej za etnično identiteto in ne za epigonstvo, kar so Jalnu pogosto očitali. Prav gotovo pa je bil Finžgar svojemu mlajšemu stanovskemu kolegu tudi vzornik v zdravih mejah "vplivov in odmevov".

226

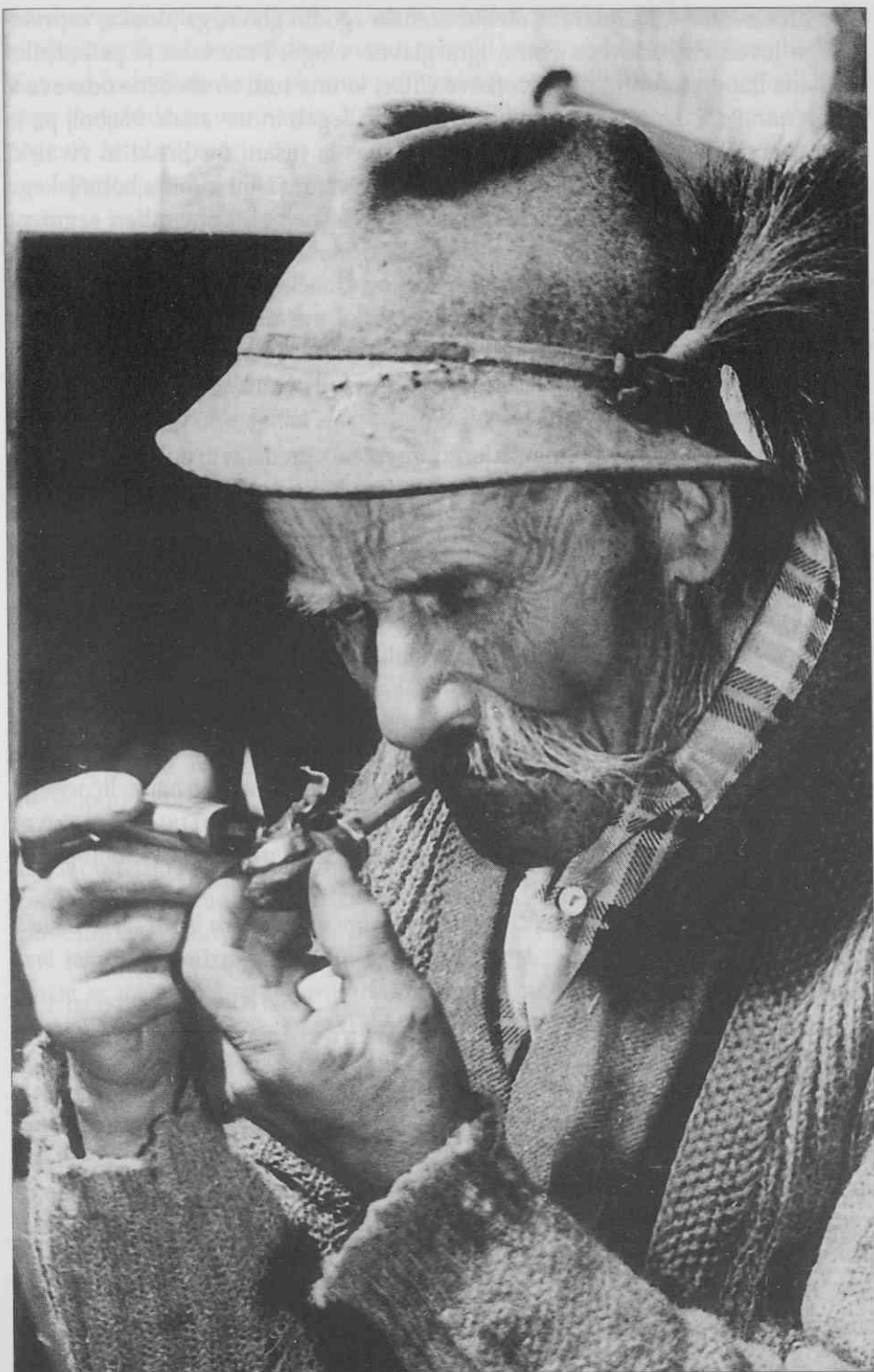
Med bralci pa so bile Jalnove povesti vseskozi zelo popularne, toda literarna zgodovina in kritika se premalo zanimata za njihovo mnenje. Večkrat sta bili ponatisnjeni tudi povesti, ki popularizirata bohinjske "hribe in doline": Cvetkova Cilka je prvič izšla kot 100. knjiga Mohorjeve knjižnice pri Družbi sv. Mohorja v Celju (1938), in Trop brez zvoncev, ki je prvič izšla kot prva knjiga Slovenčeve knjižnice pri Konzorciju Slovenca (1941). Obe povesti nadaljujeta tradicijo gorenjske povesti; gre za regionalni povesti v pozitivnem pomenu besede in kot "regionalna" bralka z veseljem prepoznavam, da se je Jalnu v polni meri posrečilo podati pristno specifikjo bohinjskega človeka in njegovega okolja. Srednja vas v Bohinju je bila Jalnovo prvo kaplansko delovno mesto, kamor je prišel takoj po novi maši 1915. leta. Kakšne motivacije je dobival v bohinjskem svetu za svoje pisanje in da je imel intimen odnos do tega ustvarjanja, nam dovolj prepričljivo govori odlomek iz jubilejnega članka, ki ga je napisal Jože Dolenc ob pisateljevi sedemdesetletnici:

Lepote bohinjskega sveta je Jalen prav tako vzljubil, kot je ljubil Stol in njegove planine. Zato je kaj nerad šel na svetega Florijana dan 1917 za vojnega kurata. Vendar se je v Bohinju oglašal med vojsko ob vsakem dopustu, kot katehet je pozneje vsake počitnice odšel najprej v Bohinj, na Triglav, kamor je hodil vsako leto po večkrat, je kar redno vsaj na eno stran hodil skozi Bohinj. Iz te navezanosti na Bohinj, na jezero, na Triglav in Savico ter na okoliške planine in hribe, na bohinjsko zemljo in njene ljudi se je Jalen poganjal. Cvetkova Cilka in Trop brez zvoncev porodilo tudi več krajših njegovih povesti in novel.¹

Od Jalnovih krajših bohinjskih zgodb sta za nas zanimivi še: idila Pogoni in humoreska Koluti, ki sta izšli v knjigi Previsi (1940), za katero je dobil Jalen celó nagrado ljubljanske mestne občine.

Citat nam dovolj markantno sporoča o Jalnovi navezanosti na Bohinj in o poznavanju bohinjskega planinskega in dolinskega sveta ter njegovih prebivalcev. Zato ni čudno, da je tako mojstrsko predstavil specifične značilnosti in probleme ljudi, ki se gibljejo v tem svetu. To pa so tudi inovacije, ki jih je Jalen uvedel v kmečko povest, saj zanjo niso ravno značilna psihološka razglabljanja in tako filigransko izpiljeni opisi narave. Tak je svet planinske lovsko-planšarske povesti

¹ Jože Dolenc: Janez Jalen - sedemdesetletnik. - V: Koledar Mohorjeve družbe za leto 1962. - Celje 1961, str. 88.

Janez Ceklin - Šmonc, Stara fužina v Bohinju (foto J. Čop).

Trop brez zvoncev, kjer narava ob ljubezenski zgodbi glavnega junaka, zapriseženega lovca Hribarjevega Petra, igra glavno vlogo. Prav tako je psihološko dognana ljubezenska tragika Cvetkóve Cilke, ki ima tudi simbolične odmeve v opisih narave, v kmečkih opravilih, v ljudskih šegah in navadah. Najbolj pa je Jalen prepričljiv za lokalnega bralca, ker je ves ta pisani rastlinski in živalski svet, vsa naravna in človekova zakonja, ki odmevajo v žitju in bitju bohinjskega domačina, označil z njegovim jezikom. Ta je še najbolj pomemben segment njegove identitete. Lahko bi naredili cel slovarček bohinjskih narečnih izrazov, ki poimenujejo predmete materialne kulture od kmečkega orodja do planšarskih prebivališč in ki zaznamujejo različna kmečka opravila z njihovo značilno tehnologijo vred. Zraven spadajo še najrazličnejše ljudske fraze, ekspresivni izrazi in imena živali ter rastlin. Take izraze najdemo tudi v drugih Jalnovih delih, ki se ne dogajajo v Bohinju.

Namen pričujočega prispevka je, kot že rečeno, predstaviti bohinjske ljudske povedke v Jalnovih delih in jih vzorčno primerjati s še živečimi variantami v bohinjskem ljudskem izročilu, ki sem jih zbiral in zapisala v knjigi *Naš voča so včas zapodval* (1993). Pri Jalnu sem našla več variant bohinjskih povedk, ki sem jih tudi sama zapisala, in še nekaj drugih, ki se jih bomo dotaknili v obravnavi. Izbrane povedke je bilo včasih kar težko ločiti od drugih pripovedi, ki tudi v neki zgodovinski in zgodbeno zaokroženi obliki podajajo obeležja najrazličnejših kmečkih opravil, šeg, navad in celo nesreč. Vsa ta opravila, podana v naravnem zaporedju dogajanja, so pravzaprav že neke vrste zgodovinske povedke za današnjega meščana in tudi vaščana. Ta se je v desetletjih, odkar sta izšli obravnavani povesti, že močno oddaljil od preprostih tehnologij najrazličnejšega kmečkega dela. To nam lepo ponazarja Jalnov opis oranja v času po prvi svetovni vojni, ko je železen plug predstavljal že veliko modernizacijo v bohinjskem kmečkem gospodarstvu:

Na Cvetkóvi njivi je bil gnoj že tretji dan raztrošen. Janeza je jezilo, da se je sušil na soncu, reči pa ni maral nič, da ne bi vznejevoljil Cilke. Raztrosila je gnoj brez njegove vednosti. Hotela mu je pač prihraniti delo. Preorati pa ječmenišča ni maral. Čakal je na novi železni plug, ki ga je bil naročil. Dve leti se je bil ubijal z lesenim drevesom, pa ni mogel doseči z lemežem dovolj globoko pod korenine, da bi udušil plevel; /.../ Plug ni nič ril zemlje. Še poznalo se je komaj, kje je drsel. Stari Cvetèk je stopil za konji in tako pohitel, da ni kar nič zaostajal. Na ozarah je Janez postavil plug na prav. Prepel je spredaj verigi in zastavil konja v njivo. Črna brazda je zazevala za plugom. Blaž je videl, da Janez komaj drži za ročici, da kar nič ne trpi, pa črtalo in lemez vendarle režeta zemljo tako ravno, kakor še nikoli ni videl. Nazaj grede je orataj sredi njive ročice celo spustil in je plug kar sam oral. Blaž se kar načuditi ni mogel.²

Motiv oranja je pogost v ljudskem pripovedništvu in seveda tudi v kmečki povesti. Ima tudi simbolne pomene, prav tako kot na primer motiv žetve. Gre

² Janez Jalen: Cvetkóva Cilka. - Ljubljana 1973, str. 185-186.

predvsem za žetev pšenice, ki ni samo navaden poljski pridelek, pač pa pšenica simbolizira človekov vsakdanji in tudi nebeški kruh v smislu krščanske evharistije. Zato ni čudno, da so se ob tako pomembnih opravilih ohranile najrazličnejše šege in navade ter verovanja. V Cvetkovi Cilki najdemo nazoren opis delovne šege ob žetvi pšenice:

Prišla je Cilka, ki je prinesla tudi oselnik in oslo, da bo vsaka mogla brusiti, kadar se ji skrha ostrina. S Cilko je hodila teta Jera, pokrita v pikčasto ruto. "Veš, Cilka, res je, da si se težko odtrgala od doma, pa ni lepo, če gospodinja sama ne nažanje prvega snopa zrele pšenice. In le zapomni! Vsako leto, kadar boš to staro navado opustila, ti kolač v veliki noči ne bo dobro vzhajal. Saj ni treba dolgo ostati. Kopo snopja nažanji pa pojdi spet domov." /.../ Cilka je vrgla povreslo na ozare. Kakor zlat križ z nenavadno dolgo prečko je blestel na zeleni travi. /.../ Cilka je nažela in zavezala prvi snop. Po stari šegi je dvignila snop visoko nad glavo in naredila z njim križ proti njivi zrele pšenice.³

229

K tako pomembnemu kmečkemu "prazniku" je spadala tudi praznična malica z značilnimi kmečkimi dobrotami in kar prazničen oblačilni videz:

Po bregu navzdol je prihajala Cilka. Pisan jerbas, pregrnjen z belim prtom, je nesla na glavi. Levico je uprla v bok, z desno je ob vsakem koraku narahlo zamahnila. Svetlomodro krilo, ukrojeno po šegi gorenjskih deklet, bel predpasnik in bleščeči se životnik so ji pristajali, kakor bi ji za tak dan nobena druga obleka ne mogla lepše. Rdečo ruto sta ji večji del zakrivala svitek in jerbas.⁴

Poleg oranja in žetve v Jalnovih dveh povestih kar mrgoli folklornih motivov, ki s svojimi šegami, navadami in vražami spremljajo še druga neobhodno potrebna opravila in dogodke v življenju kmečkega človeka. Šege življenjskega kroga se zlivajo s šegami letnega delovnega in prazničnega cikla ter si podajajo roke z veselimi in žalostnimi trenutki v človekovem življenju, ki pa so povezani tudi z vraževerjem. Vsi ti folklorni motivi pa dajejo kmečkima povestima Cvetkova Cilka in Trop brez zvoncev izraziti lokalni kolorit.

V povesti Izpodkopana cesta (1960), ki se ne dogaja v Bohinju, in je tretji del trilogije Vozarji (1960), najdemo specifično bohinjsko šaljivo povedko o Bohinju, ki je s svedrom kravo drl. Jalen jo "izzove" v nebohinjskem gostilniškem ozračju, kjer se znajdetta dva bohinjska študenta. Srenjan⁵ Janez se samozavestno pošali na svoj račun, ko ga točajka Lojzka ogovarja z gospodom: "Kakšen gospod," se je na široko zasmel Srenjan. "Bohinjec sem, ki je s svedrom kravo drl." In tako je izzval svojega rojaka, Gorjušca Joza, da je radovednemu omizju povedal to šaljivo zgodbo⁶:

"Je stavil Bohinjec z Borovcem," je pričel Joza in se zraven skušal resno držati,

³ Janez Jalen: Cvetkova Cilka, str. 33-35.

⁴ Janez Jalen: Cvetkova Cilka, str. 40-41.

⁵ Prebivalec Srednje vasi.

⁶ Janez Jalen: Izpodkopana cesta. - Celje 1960, str. 45-46.

"da bo prej kravo odrl s svedrom kakor pa klavec s figo. Pa sta pobila vsak svojo kravo. Bohinjec je vzel nož, da ji spusti kri, Borovec je pa oporekal: 'Ti jo pa s figo zabodi,' se je posmehoval Bohinjec Borovcu. In sta oba rabila nože, kakor vsak drugi, da sta vsak svojo kravo začela dreti. Le po vampu doli, kjer se krava brez noža dere, če pomagač kožo podrži, mesar pa z mesarico potolče, ali pa s stisnjeno pestjo s figo suje za kožo. Bohinjec je vzel težki sveder, takega, ki je za kamenje vrtati, Borovcu pa ni pustil vzeti mesarice. S figo jo je moral dreti, da se je ves prepotil, pa še stavo je zgubil."⁷

S to povedko se je hotel Hribarjev Peter, glavni junak povesti Trop brez zvoncev, znebiti žandarja Krambergerja, ki ga je gnjavil zaradi "stavnega" dovoljenja:

230 Raztogoten, ker se ni mogel znesti, je pokazal s prstom na razo na razstreljeni skali v ozadju: "Od česa pa je tole?"

"Od svedra." Peter je vrgel kamen na kup.

"Od kakšnega?"

Petru je bilo preveč. Vtaknil je roke v hlačne žepe, se ustopil pred žandarja in zasmehljivo povedal: "Od takega, s kakršnim je Bohinjec kravo drl, pa prej kakor mesar s figo."

"Kaj? Še norčeval bi se rad."

"Prav nič. Če je bilo pa res." In Peter je na dolgo in na široko pripovedoval, kako je Bohinjec stavil z mesarjem, da bo prej odrl kravo s svedrom kakor on s figo. Mesar je mislil na sveder za les, Bohinjec je pa vzel takega za vrtanje kamenja in je kravi čez bočnik kožo kar odtolkel, kakor ponavadi naredi mesar z mesarico. Tokrat je pa ni smel vzeti v roke. Pa je Bohinjec stavo dobil.⁸

Za razliko od prejšnje tu pisatelj zgodbo obnavlja in pove, da gre za skrčeno obnovo tistega, kar je Peter "na dolgo in na široko" pripovedoval žandarju. Eno izmed variant te povedke sem zapisala v govoru Srednje vasi v Bohinju:

Šďa zdej tōk rāčējo: "Vsak po sōje, Bohinjc pa s svedram." To j pa skoz to, k jēankrēt an Bohinjc šov z anēm mēsarjam nēče stavt, da pred odere kravo s svedram kāt z nožam. Pa še kože na bo tam, čēr bo s svedram dā rov, nāč prārezov. Anī se pa smeja jo, kuj jē biv čudaščē, k mislājo, da mo j svedār za nož vodgovarjov. Al pa mislājo, da j tōk navijov kožo na svedār kāt tam, k se navija pleh vod kozerve, k se ribce vodperajo. Vōn jo biv pa le hudirjov kunštān.

To j biv tak svedār za kamnje vrtatē. Vōn jo le na tistēh mestēh, čēr se koža rada mājē, vodtōkov preč s tistēm svedram. Šďa mēsar tud pōvsod na dere z nožam, ponākod kožo vōhka kar z mēsarico vodtālče. No, ta Bohinjc jo j pa s svedram vodtōkov, j pa stavo dobiv, zato k se niso nāč zgōvarlā, čē pa kokō. Vōn jē samo rekov, da jo s svedram hitrše vodere, s tēm pa ni bo rāčeno, da jo pa z nožam nāč na sme.

Od tistga cajta pa pravjo, da smo Bohinjc čist ane sōje sorte ldje, da šďa kravo

⁷ Janez Jalen: Izpodkopana cesta. - Celje 1960, str. 45-46.

⁸ Janez Jalen: Trop brez zvoncev. - Ljubljana 1988, str. 147-148.

namèst z nožam s svedram dèremo.⁹

(iskóz to: zaradi tega; néce: nekje; préd: prej; pleh: pločevina; kúnštàn: bister; májò: odstranjuje, lupi; vodtókov: odtolkel; čé pa kokó: kje pa kako; namèst: namesto)

Izven Bohinja te povedke najbrž podrobneje ne poznajo, a na Slovenskem se je uveljavila njena poučna "moralna" kot reklo: Vsak po svoje, Bohinjci pa s svedrom. Kar naj bi pomenilo, da ima vsak kraj svoje navade, Bohinjci pa še prav posebno ekskluzivne. V vseh treh variantah povedke gre za stavo, ki je pogost folklorni motiv šaljive povedke in seveda tudi kmečke povesti. Bohinjski klavec je šel staviti z nebohinjskim, ki so mu neznani "čudaški" tehnološki prijemi mesarske obrti v zakotni etniji. Ker ne verjame v uspešnost takega početja, pač pa v svojo premoč nad nespametnim izvajalcem, stavi z njim, prepričan v svojo zmago. A prav ti prijemi se izkažejo ne le za praktične, pač pa tudi za koristne, saj iznajdljivi domačin ne reši le svoje kože, temveč tudi kravjo, ki ostane nepoškodovana. Tudi narobe "razumljeno" orodje spada k motivom besedne igre iznajdljivega in zvitega junaka, ki v šaljivi povedki pretenta nadutega nasprotnika. Jalnu je bila ta povedka očitno všeč, saj jo je v dveh povestih vključil v življenjski kontekst svojih prekanjenih bohinjskih junakov, ki so jo ponovno samoironično vnovčili v svojo korist. Da v povedki "nastopa" prav krava namesto, denimo, prašiča, je še en dokaz več, kako pomembno vlogo je igrala govedoreja v gospodarskem in družbenem življenju Bohinja. Z zornega kota domačina je pomenilo imeti kravo, imeti že pravo bogastvo in z njim višji družbeni status kot tisti, ki so si lahko privoščili samo koze. V očeh prezirljivih tujcev pa je lahko pomenilo biti zagoveden prebivalec demografsko ogroženega območja. Zato ni presenetljivo, da v Izpodkopani cesti najdemo še eno šaljivo povedko o bohinjskih kravah. Lahko bi jo označili tudi za zgodovinsko, saj govori o fevdalnih časih briksenških škofov, katerim so bili podložni Bohinjci, ki so morali tudi k birmi hoditi na Bled. Z blejskimi sosedi pa so si bili večno v laseh, in prav ta druga zgodba, ki jo pripoveduje Gorjušec Joza, ponazarja, kako piker je lahko bohinjski humor, če se hoče znebiti vzvišenega zafrkljivca:

"Veste, ljudje božji, kar se tiče bohinjskih krav in kdo je prvi za njimi." Joza se je kaj težko držal resno. "V tistih časih, ko so bili ljubljanski škofje kar zapovrstjo sami grofje in zadnji izmed njih celo baron¹⁰ in ko še ni bilo prave poti skozi sotesko v Bohinj, je le redko kdaj kakšen škof zašel v kravjo dolino, kakor so po latinsko rekli temu koščku čudapolne kranjske zemlje. Še birmat niso radi šli tja. Tako je tudi eden izmed teh visokih gospodov naročil, naj pridejo Bohinjci na Bled k birmi. Pa je po pridigi, ko je dajal navodila za delitev svetega zakramenta, ki te potrdi za vojščaka Kristusovega, rekel, da naj Blejci Bohinjce, ko imajo daleč domov, spuste naprej, da bodo prvi. Je pa nekdo izmed Blejcev na pol glasno zamrmral: "Pa prav Bohinjce, ki so prvi za kravami."

⁹ Bohinjci pa s svedram kravo davor. - V: Naš voča so včas zapodval. - Ljubljana 1993, str. 314.

¹⁰ Baron je za stopnjo nižji plemič od grofa.

Tisti, ki je stal pred njim, bil je iz Zgornje doline, se je pa obrnil in ga zavrnil: "Smo prvi za kravami, kadar greste Blesce spreda."¹¹

Zgodbo Jalen omenja tudi v povesti Trop brez zvoncev:

Peter se je hudomušno nasmejal in si popravil brke. Privoščil je Blejcem, ki so oponesli Bohinjcem, da so prvi za kravami, pa so jim Bohinjci odgovorili: "Kadar ste Blejci spredaj."¹²

Tudi spori med sosednjimi etnijami so večno aktualni, zato je ta povedka še živo prisotna v bohinjskem ustnem izročilu. In eno izmed variant sem 1987. leta zapisala v govoru Srednje vasi:

232 *devamo.*

Ankrž jà bva na Bledo berma. Včasòh so mogle tud Bohinjčè tja k bermà; jà bo pràveč odròčno, da b škofa v Bohànèj vozilè. So vèčinoma àldje peš skoz Šténje hodilè. No, takret jà pa župnik na Bledo s prižènce rekov, da nàj Bohinjce napre spèstejo, k majo šè dógo pot prèd sabo. Se j pa an Blesc obrnov k anmo Bohinjco koj mèd mašo, pa rekov je: "Kar napre pojte, se ste taprovè za kravamè." Bohinjč pa na bod navumèn, jà pa še bàlj nagvas rekov: "Smo ja, čè greste Blèscè spreda."¹³

(Blèscè: Blejci; se niso móglà: se niso prenašali)

Jasno je, da tudi v narečju zapisane povedke izgubijo precej svojega sijaja, saj so najzlahtnejše v svojem prvotnem mediju. Še tesnejša uniforma pa je zanje knjižni jezik. Jalen se je gotovo tega dobro zavedal in zato je prav v teh vložnih zgodbah manj posnemal narečje v leksikalnem in tudi sintaktičnem smislu. Veliko več narečnih izrazov je uporabil pri opisih bohinjskega okolja z ledinskimi imeni vred, pri opisih rastlinskega in živalskega sveta, materialne kulture, v ekspresivnih izrazih in frazah itd. A vendarle je v omenjenih povedkah uporabil narečne izraze, kadar so bistveno vplivali na pomen zgodbe. S tako narečno začimbo je zaključil prav povedko o Blescih, ki gredo spréda pred bohinjskimi kravami. Seveda bi bilo točneje, če bi bili Blesce zapisani s polglasnikom: Blescè, a tega si Jalen v takratni leposlovni ortografiji ni mogel privoščiti, možno pa je, da je polglasnik tudi tako slišal v svojem "glasoslovnem" sistemu. V zgodbi je uporabil tudi citat iz začetka Bohinjske himne: "Čudapolna kranjska zemlja..." V drugi omembi te povedke pa pisatelj uporabi knjižni izraz za prebivalca Bleda: Blejec, ki tudi nima slabšalnega prizvoka.

Že v stari železni dobi so vodile živahne tovarne poti iz Bohinja, posebno v Posočje in Furlanijo, manj pa skozi Štenge ali Štenje, kakor so imenovali prvotno pot skozi Sotesko proti Bledu. To je bila pravzaprav težavna tovarna steza, ponekod celo v obliki stopnic vsekana v skalo, odtod tudi etimologija imena štenge (iz nem.): stopnice. Ta pot je celo Turke odvrnila od Bohinja. Aitiološko

¹¹ Janez Jalen: Izpodkopana cesta, str. 46.

¹² Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 33.

¹³ Bohinjč so ta prvà za kravamè. - V: Naš voča..., str. 215.

povedko o Turkih, ki razlaga, od kod ime zaselka Obrne, je Jalen poznal, saj jo omenja zgovorni drug v ženitovanjski šegi ob prihodu po nevesto:

*"Vam nič kaj prav ne verjamemo. Saj dobro veste, da Turki v starih časih nikoli niso mogli v Bohinj, in da so se vselej na Obrnah obrnili. Od kod pa naj bi sedaj prišli, vas vprašam?"*¹⁴

Tudi Janez Mencinger v svojem spisu Bohinjsko jezero in Savica razlaga, od kod ime bohinjskega zaselka Obrne:

*"Obrnje pa komaj zapaziš, ker ima samo dve hiši. Ime je neki dobila od tod, ker so se Turki tukaj obrnili, ko so menili, da so prišli do konca sveta."*¹⁵

Razlagalna povedka o Turkih na Obrnah je še danes znana v Bohinju (zapisana v govoru Srednje vasi):

*Včasòh od Bleda sàm za v Bohànj ni bó ceste; jà bva le skoz Šténje pot, da se j mógo an del le po štapah v skal itè. Čist taprav Bohànj jà do Vòbàrn. To se pa zato tòk reče, k so se tam Turkà vobrnilè, k napre niso moglè. Se j konjam udérovò pa drčovò, da se šà dons v skal konjšče kopita poznajo. Turšč konj niso bli navajen po tačèm hoditè. Turšk paša se j zaklev, da prédèn bo pòdan zazvonvo, do njegov konj jedlè vovs z otárja svetga Janeza cèrkle. Pa j bva božja volja takà, da jèm ni ratovò, da b v Bohànj pršlè. So se moglè vobrnitè.*¹⁶

(po štápah: po stopnicah; drčovo: drselo; pòdan: poldan; vovs: oves; otár: oltar; ni ratovo: ni uspelo)

Ta povedka je tudi poučna za vse tiste, ki nimajo prave geografske predstave o Bohinju, saj jim slikovito prikazuje, do kod sega meja "čist taprave" bohinjske pokrajine.

Dokler na začetku 20. stoletja ni skozi Bohinj stekla železnica, so Bohinjci v nujnih primerih veliko prepešali v smeri proti Bledu in Radovljici. Zato ni čudno, da so na teh poteh nastajale zgodbe in med njimi tudi tista o Bohinju, ki se je čudil, da je izven Bohinja še toliko sveta. O tej "špalslivi" povedki je razmišljal tudi Hribarjev Peter, ko je moral peš na glavarstvo v Radovljico prisegat za poklicnega lovca:

Peter se je namuznil. Spomnil se je pripovedovanja o bohinjskem fantu, ki je prvič prišel skozi Sotesko šele, ko je moral v Radovljico na nabor. Bil je zraščén kakor gora. Mater je pa strašno skrbelo, če bo potrjen. Seveda je bil. K težkim topovom. Dobre volje se je vrnil domov. Da bi materi prihranil prvo bridkost, se je razkoračil pred njo, na široko razprostrl roke in razposajeno, trdo po bohinjsko povedal: "Maaama! koliko sem videl sveta in koliko ga je bilo še naprej." Mati, ki ji je šlo na jok, se je na vsa usta nasmejala.

¹⁴ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 78.

¹⁵ Janez Mencinger: Zbrana dela : knjiga 1. - Ljubljana 1961, str. 304.

¹⁶ Turkà na Vòbàrnah. - V: Naš voča..., str. 186.

D drugega Bohinjca je zanesla prva pot prav do Ljubljane. Doma se je pohvalil očetu: "To so se odpirale doline pred mano."¹⁷

V tej zgodbi nastopa za takratnega Bohinjca oddaljen "svet", ki je v primerjavi z ljubim domačim okoljem tuj in neobvladljiv. V narečni varianti povedke o Bohinju, ki je šel po svetu (govor Srednje vasi), se podira njegova nerealna predstava o "končnosti sveta", ki ga navdaja z začudenjem in negotovostjo:

234 Star àldje so reklà kar, da j šov gun po svêto, da b s mav svet ogle dov. Potle j pa šov ta Bohinj peš skoz Šténje. Pa čè j dèlj šov, dèlj so mo kazalè. Pa nèč ni bo konca. Potle jè pa nazaj pršov, jè pa ldem zapodvov: "To j velàk svet, pa kuj se ga j še napre vidlo! K sèm pršov v an breh deleč gorè, sèm mislov, da j žè konc svèta, da bom žè dol padov, jè bva pa na vrho šè njiva. Pa pogledam dol, pa vidèm, kuj jè šè svèta. Pa to so se še napre doline vodperale!"¹⁸

(gun: oni, nekdo; kuj: koliko; breh: breg)

Prav tako so bili divji lovci večkrat prisiljeni spoznavati "svet", ker so zaradi prepovedanega lova morali peš zastaviti pot v Radovljico na sodnijo. Motiv divjega lova je pogost v bohinjskem folklornem slovstvu. V Jalnovi lovski povesti Trop brez zvoncev pa sploh bistveno vpliva na potek njenega dogajanja. V povesti se seznanimo z mojstrskimi zvijačami "ravbšicov", ki so jih pogosto reševale pred poklicnimi lovci in sodnijo:

V veseli družini, tudi žandar Kramberger je bil vmes, so si pripovedovali, kako znajo Bohinjci svoje prepovedane love skriti in tajiti. Najbolj všeč mu je bil tisti, ki pred sodnikom ni hotel kar nič govoriti. Bil je oproščen. Ko so ga vprašali, kako je opravil, se je pohvalil: "Tiha beseda je zmogla."¹⁹

Tako dvoumno in seveda bistrourmno se je zagovarjal tudi neki Podjeljec (prebivalec Podjelja), ko ga je sodnik zasliševal zaradi "ravbšicanja": "Oče, vi imate pa puško?!"

Podjavec mo j pa spet na dva kraja vodgovorov: "Težk sèm brèz nje." To se prav, da j tèžko, da b jo na imov, al pa, da j tèžko, k jo nima."²⁰

Bohinjecem divji lov ni pomenil le drzne preizkušnje svojih moči v spopadu z divjo naravo in oblastmi, pač pa tudi dejavnost za preživetje.

V skupino šaljivih pripovedi lahko uvrstimo tudi take, ki še posebno poudarjajo vzajemno nespoštovanje med domačinom in tujcem. Slednji gleda na domačina večkrat kot na primerek iz rezervata in ga vzvišeno ogovarja. Prav tak je bil tudi odnos med izobraženim gospodom, za katerega je bilo fizično delo sramotno, in neukim domačinom, ki je opravljal "umazana" dela. Tudi s sodnijo in ostalo birokracijo so imeli slabe izkušnje:

¹⁷ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 32-33.

¹⁸ Bohinjc ja šov po sveto. - V: Naš voča..., str. 261.

¹⁹ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 60-61.

²⁰ Težk sèm brèz nje. - V: Naš voča..., str. 257.

Uradnik je pa hotel, da se mora parcela najprej prepisati nazaj na umrlega lastnika, potem pa njegovega sina Tomaža in nazadnje šele na vnuka Petra. Bohinjci so se trojnemu prepisu in trikratnim stroškom uprli in se rajši odpeljali domov, ne da bi bili kaj opravili. Čudnik se je čudil, kako more biti šolan človek tako zabit. Stric Tomaž je sodil, da nalašč nagaja, Peter se je pa jezil na pritepence, ki se priklatijo od kdo ve kod in skušajo s svojo nadutostjo prelisičiti domačine in jim prizadejati škodo.²¹

Tako ravnanje se zdi praktičnemu kmečkemu človeku skregano z zdravo pametjo, od tod Čudnikovo začudenje v povesti: kako more biti šolan človek tako zabit. Še danes v Bohinju rečejo nadutemu in nepraktično "učnemu" tujcu ali domačinu, da je kúnštno navúmèn (učeno neumen) ali navúmno kúnštèn (neumno učen).

Jalen je v svoji lovski povesti zapisal šaljivo povedko o bohinjski drznosti, ki še danes kroži po Bohinju in kaže na lahkovernega gosposkega "odjemalca":

"Gospod!" Martinč je dvignil nenavadno dolgo bukovko. "Če mi daste goldinar, pa ga denem za srajco." Klemen je obstrmel. Kar verjeti ni mogel, da bi si kdo upal spustiti gada na goli život. Denarja se mu ni zdelo škoda. Rad bi bil dal celo več, da bi videl tako drznost. Bal se je pa nesreče. Ni maral, da bi mu kasneje kdo kaj očitil. Celo z oblastmi bi utegnil priti navzkriž. Obotavljal se je, ker si ni hotel nakopati odgovornosti: "Pa če te piči?" je pomišljal.

"Nič se ne bojte. Ne bo me. Ga bom prav obrnil. Kar sem z goldinarjem!" Znojev je že nastavljal dlan.

"Če smem?" Radovljčan je vprašujoče pogledal stražmojstra.

"Kar. Zakaj pa ne?" Korenc se za Martinča ni nič bal. Bil je že sam radoveden, kako jo bo izpeljaval. Prav tako tudi Peter. Klemen pa je že oddrgnil mošnjo in položil Znojevemu srebrnik na roko. Vsi so nestrpno čakali. Martinč je pa stisnil pest, prav počasi dvignil roko, si odpel gumb pod vratom in spustil goldinar za srajco.

Peter in Korenc sta se glasno zasmejala. Klemen pa z njima vred. Samo zavoljo lepšega je ugovarjal, da ne velja. Martinč je pa trdil, da je do pičice izpolnil, kar je obljubil. Razložil je:

"Rekel sem: 'Če mi daste goldinar, ga pa denem za srajco. In sem ga. Vi ste mislili gada, jaz pa goldinar. Nikar me pa ne dolžite, da se kač bojim.' Znojev je odložil preklo, stopil do razdraženega gada, ga ročno ujel za rep, zavihtel okrog sebe in vrgel v jezero.

"Tudi ta drznost je bila vredna tega denarja," je potrdil Radovljčan.²²

Varianto te povedke mi je povedal Alojz Korošec iz Bohinjske Bistrice:

Hribarjov Jak s Koprivnjek jà pásov. Zravèn jà pa modráse loviv. Ankràt so pa pršlè turistè mémo, pa vidjo, da ma modrása v pràcèpo. Pa prav: "Gospodje, čém daste jurja, ga dém pa za srajco."

²¹ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 144.

²² Prav tam, str. 228-229.

Sàveda tà hitro zbàrejo pa dajò.

"Hvala, gospodjà," prav Jakc za jurja pa ga de brž za srajco.²³

(pàsov: pasel; ankrèt: nekoč; memo: mimo)

V narečni povedki je goldinar posodobljen v jurja, gad pa zamenjan za modrasa, tako namreč posebno v Zgornji bohinjski dolini imenujemo vse kače. Povedka je kratka in jedrnata, brez razlage nagajivih miselnih prenosov. Tudi pripoved o zlati verigi iz Jalnovega Tropa brez zvoncev spada k tovrstnim povedkam, kjer se domačini v nadrejenem položaju posmehujejo lahkovernemu in strahopetnemu tujcu:

236

Studorci sami se pa iz tujca, ki ga zaskrbi varnost njihovega življenja, radi ponorčujejo, da se počutijo popolnoma varne, ko imajo vendar skalo z verigo priklenjeno. Kdor koj ne prepozna bohinjske prevejanosti in se začudi, mu skušajo še natvesti, kako skrbno morajo paziti, da veriga ne zarjavi. Večkrat da jo morajo prebarvati. Kar gledat naj pride, kako zvežejo vse lestve iz vasi in si jih še od Srenjanov sposodijo, da morejo doseči verigo, ki je zabita prav v teme nevarne skale in z žveplom zalita.²⁴

Te povedke, ki je tudi nekakšna parodija na poetiko neresničnega, nisem našla pri zapisovanju folklornega slovstva med Bohinjci. Pač pa Janez Mencinger v svoji bohinjski povesti Zlato pa sir govori o podobnih predsodkih, ki jih ljudska domišljija v svoji pravljici resničnosti še bolj zasučé v "krhkejšo" smer:

Njegova vas je pa pod goro Studorom. Ta gora je močno strma, da skoraj na vas visi, in že davno bi se bila na vas zvrnila, ako bi ne bila s slamo priklenjena na Triglav, tako mi je pravil star čevljar.²⁵

Taka pretiravanja so sploh značilna za ljudsko izročilo, kadar hoče nekaj prav posebej poudariti. V Bohinju se je ohranila prispodoba s slamo tudi za porodničino zdravje: *Votročànca se more ahtátà, zato k jà njena postlja tri mesce s slamco podprta.²⁶*

(votročànca: porodnica; ahtátà: varovati se, paziti)

Zanimive so tudi variante razlagalne povedke o studencu Kuharici. Jalen v svoji inačici (Trop brez zvoncev) narobe izvaja etimologijo tega imena, saj trdi, da je Kuharica ledeno mrzla:

Iz zadrege ga je rešil stric sam: "Ne veš, kajne?" Nisi nikoli pomislil, čeprav si leta in leta vsak dan hodil mimo šole. Ti bom jaz povedal: Ob poti vrh dveh klancev izvira tale studenec. Marsikdo se je že pregret, preznojen in ves vroč napil ledeno mrzle vode iz njega. Takrat mu je dobro delo. Kasneje, čez dan, dva, morebiti se je celo ves teden upiral, je pa moral leči in ga je kuhalo. Kuhalo! Kriva je bila pa Kuharica. Si razumel?"²⁷

²³ Informator Alojz Korošec, Objanov Lojz (Bohinjska Bistrica 1988).

²⁴ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 29.

²⁵ Janez Mencinger: Zbrana dela..., str. 101.

²⁶ Votročànca se more ahtátà. - V: Naš voča ..., str. 70.

²⁷ Prav tam, str. 136.

Kúharca je tudi ledinsko ime in celo pri hiši, ki je zgrajena zraven, se reče po domače na Kuharcò. Gospodar mi je povedal "pravo" resnico o tem studentu:

Točno na veš, če se Kúharca začne. Mi ràčemo, da j na Kúharcè tle gor, mav nad koritam gorè, pa tjale do Plêsmà, k jè ovink, pod Plêsmam jè pa na Goríčcè. Tud pèr naš hiš se reče na Kúharcè, prèd so pa tle reklà na Bítàršcè. Ta korit so naredlè takrèt, k so cesto dévalè. Ta prav izvir jè pa na Kromfíčovèm. Voda j zato bàlj topva, k prteče z věč globine. Voda ma enake stopinje pozim èn polet, zato se pozim šè kadí. Pozim šè zdey aní tle hodjo čèva prat, kodèr prašiča koljejo. Včasèh jè pa vsa vas, stàdòrška èn srénjska, hodiva tle čèva prat, pa tud pranje so spvakòalè, pa za kuho so jo tud nualè.

Pozim jè tud več vodé. Tle j naredov an ta prejšnèj Podrávnjekar hišo, k jè mislov, da bo to vodó koristov, pa ni potle do tga pršlo.

237

Kúharca se reče zato, k j ta voda topva, pa pozim izpareva, kuha, k gre para vèn.²⁸

(čé: kje; máv: malo; anè: nekateri; čèva: čreva; stàdòrška: studorška, nanašajoč se na vas Studor; nualè: uporabljali)

Torej nimajo prav tudi tisti, ki trdijo, da se Kuharca imenuje tako zato, ker so v njeni okolici kuhali oglje.

V povesti Cvetková Cilka pa naletimo na pripoved o razlagalni povedki, ki pojasnjuje, kako je izginilo Koprivniško jezero:

Minca pa je hitela pripovedovati, da je bilo nekaj na Koprivniku jezero, tam, kjer so sedaj Ravne njive, in še tam, kjer stoji cerkev. Pa to je bilo že davno, davno. Jezero se je odteklo proti Nomenju in še naprej po Savi skozi Sotesko. Zaželela si je jezera nazaj. Zamrzlo bi bilo v tem času in ona bi se drsala...²⁹

Te povedke se mi do sedaj ni posrečilo najti v zgodbeno zaokroženi obliki. Marsikdo ve samo, češ da j "biv ankrèt na Koprívnjeko jezero".

V isti povesti gozdar Mihej pripoveduje legendno povedko o duhovniku Honoriju, ki naj bi bil prišel iz rimskih šol nazaj na Koroško, da bi si okrepil zdravje. To naj bi bilo v času, ko so se po Pokljuki "sprehajali še medvedje in jeleni." Zgodba se dogaja v dobi fevdalizma, saj govori o gradovih, kjer so bili "od kmečkih žuljev vsega presiti." To skoraj preveč obsežno vložno zgodbo pisatelj posveča svojemu nenadoma umrlemu prijatelju Janezu Sadarju, ki je bil koprivniški župnik in tudi pesnik. Položi jo v usta gozdarju Miheju, ki jo pripoveduje ob Sadarjevem mrtvaškem odru. Z vrlinami nenadoma od mrtvih vstalega hribovskega duhovnika Honorija poudarja tudi Sadarjevo priljubljenost med farani. Hkrati pa izraža nemočno željo, da bi se tudi njim zgodil podoben čudež kot v tej stari legendi. Legenda je pomembna tudi zato, ker Jalen v njej poudarja pomen prvotnega maternega jezika, to je narečja, ko pravi, da je Honorij v govorici gorjancev "ujel neoblizano modrost v pogovorih in lepoto besede".³⁰ Hkrati je to prav gotovo kompliment starim bohinjskim modrostim, ki jim je

²⁸ Informator Peter Gašperin (Srednja vas 1995).

²⁹ Janez Jalen: Cvetková Cilka, str. 78.

³⁰ Janez Jalen: Cvetková Cilka, str. 90-91.

pisatelj rad prisluhnil in jih zapisoval. Ta legendna povedka pa razlaga, da je Honorij v zahvalo za povrnjeno zdravje dal sezidati tudi novo cerkev.

Gradnja cerkva je pogost motiv v ljudskih povedkah in v kmečki povestih. V noveli Pogoni, ki se dogaja v Bohinju, je Jalen posvetil veliko pozornost zapisu razlagalne povedke o zidanju cerkve sv. Martina v Srednji vasi:

Pred več sto leti je bilo v Bohinju ljudi komaj za eno župnijo. Pa so se dogovorili, da si postavijo vsi skupaj cerkev na vrhu Senožeti. Bitenjci in Nomenjci, Studorci in Poljci so lomili kamen, kuhali apnenec in sejali pesek. Koprivnikarji in Gorjušci so podirali les. In Rovtarji in Podjerci in še vsi drugi. Ves Bohinj, stari in mladi, so prijeli za delo, in vsak otrok je vedel povedati: "Čez leto dni bo cerkev stala."

238

Pa-!

Kar so med tednom v tlaki za temelje izkopali, je bilo v nedeljo zjutraj na grob zasuto, orodje pa preneseno s Senožeti na Ravni nad Srednjo vasjo. Vse do zadnjega kamna in lopate.

Po vaseh je zašumelo. Sama od sebe je zrasla govorica, da je svetnik kakor s prstom pokazal, kje hoče, da mu zidajo cerkev.

"Sveti Martin!"

"Da bi orodje sam prenašal?"

"Počemu sam! Lastnega konja ima. Očitno jezdari na njem na oltarjih. Pretovoril je orodje."

"Pretovoril? Z enim samim konjem v eni sami noči?"

"Dokaj jezdni konj zna tudi voziti. Bi pa svetega Martina konj ne znal. Kaj pa mislite! Aaa?"

"Že. Konja ima, da bi za par naših ne menjal. Samo, voza nima. Tri sto kosmatih!"

"Je pravil Tomaževac, da je sinoči svoj voz pod stog zapeljal. Davi ga je pa tokraj tretje brane dobil. Pa še leva ojnica je nalomljena."

"Ojnica nalomljena? Pa sveti Martin. Naka."

"Dobrega srca vojak je bil in dober škof. Če se mu je pri vožnji kaj malega potrla, ni zato nič manjši svetnik."

"Morebiti je pa namenoma naredil. Kolar je bolj potreben zaslužka kakor Tomaževac denarja."

"Pot čez Blata je pa tudi tako razdrapana, da bi jo bilo treba prej pošteno nasuti, preden bi mogli cerkev na Senožetih naprej zidati."³¹

Zanimivo je to dramatično prikazano povedko primerjati z narečno (govor Srednje vasi), ki našteva tri lokacije za gradnjo cerkve sv. Martina:

Za cerkov svetga Martina v Srénjo vsà jà bo taprvo mišljeno, da bo na Málàh Rámljah, to j nad Šoštarjam gor v Češànjcà. Koj to, k prideš na to rôvòn, so imel žè vorodje prpravljen, da do začel fondo kopatè. Driú dan so pa vorodje dobil na snažètèh,

³¹ Janez Jalen: Pogoni. - V: Previsi. - Ljubljana 1940, str. 80-81.

pa reklà so, da j božja volja takà, da bo tam cerkov. Da so angəljnə ponoč ta vorodje prəneslè . Potle so žə na snažeta začel matarjal vozitè, s cėlga Bohinja so pomagālè. So misləl, da b bva na snažetəh fara za cev Bohənj. Aní so žə les təsəlè. Anəm pa tud ni bo všeč, da b bva tam cerkov; pozim b bó pa prov narodno hodit tja k mašè .

So pa spet vorodje v Srenjo vsè na Ravnəh dobilè. Aní so spet reklà, da so vse angəljnə prəneslè s treskam vred səm, ta druj pa, da j svet Martən vəs vorodje z matarjalom vred ponoč s konjam zvozov tja, čer b rad imov cerkov.³²

(ròvən: raven; fóndo: temelj zgradbe; na snažetəh: na senožetih)

Jalen v svoji povedki z naštevanjem prebivalcev vasi obeh bohinjskih dolin (Bitenjci, Koprivnikarji, Studorci, Nomenjci itd.) stopnjuje delovno vzdušje Bohincev pri tako pomembni skupni akciji, kot je zidanje cerkve. Pri tem je pisatelj mislil tudi na bralce; v narečni varianti, ki je namenjena domačinom, pa pove pripovedovalec samo, da so "s celga Bohinja pomagālè." Mimogrede povedano, je Jalen narobe poimenoval prebivalce vasi Bitnje z Bitenjci namesto Bitnjani. Srednja vas je bila nekoč pomembno središče Bohinja in zato ni čudno, da je zmagala volja svetega Martina, da stoji prav tam njemu posvečena cerkev. Narečna varianta pove tudi praktične vzroke z zornega kota družbeno močnejših vaščanov, češ da bi bilo pozimi težko hoditi na Senožeta k maši. Hkrati pa za nočnim zaviranjem dela, dokler ni nekomu po godu, slutimo tudi aluzijo na pradačna predkrščanska verovanja v zvezi z gradnjo objektov. Kar so podnevi zgradili, so jim ponoči podrle zle sile, ki so se v krščanstvu "pokristjanile" v hudiča. V bohinjski povedki je ta problem prijaznejše in bolj praktično rešil sveti Martin skupaj s svojim konjem in pa še z angeli. Pa tudi zaslužiti je dal kolarju, ki je bil najbolj potreben zaslužka.

V Cvetkóvi Cilki je kot obsežna vložna zgodba zapisana tudi bohinjska legendna povedka o sveti Hemi, ki naj bi imela svoj plavž na Nomenju, v cerkvi sv. Ahacija na Nemškem Rovtu pa ima svojo podobo:

"Blažena Hema je vseh Slovencev priprošnjica. Med Kranjci bi jo prav posebno morali častiti ravno Bohinjci. V naših krajih so ji rudo topili in večkrat je tudi sama prijezdila s Koroškega čez gore in skozi Sotesko v Bohinj. Na oltarju v Nemškem Rovtu stoji tabla, na njej pa je v les vrezano, kako svetnica jemlje na vrhu Bače slovo od svojega moža, ko je odhajal v južne kraje. Kakor bi bila slutila, da se na domu nikoli več ne bosta videla, zato je tudi grofica Hema dobrotljiva priprošnjica vseh tistih žena, ki se boje, da zgube svoje može. Prevariti se pa ne da, kakor ve povedati zgodba."³³

To legendno povedko na dolgo in široko pripoveduje Cilkina teta in Cilka je prepričana, da ji z njo hoče pokazati zgled zakonske ljubezni in zvestobe. Kajti Cilka ima bolnega moža, ki ga ne ljubi, prav tako kot Hemina dekla Monika, ki se je poročila s kovačem Ještinom, ljubila pa je Heminega stražarja Gorazda. Ještin je nevarno zbolel in sv. Hema je Moniki naročila, naj mu vsak dan "naveže

³² Koko so cerkov svetga Martina devala . - V: Naš voča..., str. 191.

³³ Prav tam, str. 129, 131.

na levo zapestje svež listič gorskega pelina." Za čez zimo pa ji je naročila, naj pelinove korenine nasadi v lončke in zaliva s toplo vodo. Monika pa jih je zalivala z ledeno mrzlo in osoljeno vodo, ker bi se bila rada znebila moža. Svetnica je s tremi križi blagoslovila pelin, ki je pri priči ozelenel. Ještin in Monika sta se spreobrnila in sta bila zgled zakonske zvestobe in ljubezni.

240

Prav tako je Cilka svojega tuberkuloznega moža zdravila s pelinom, zato jo je ta zgodba v samospoznanju pretresla. Za bralca pa sta obe vložni zgodbi, o svetem Honoriju in o sveti Hemi, preobsežni in preveč "literarno" prirojene po življenjskih zgodbah junakov v povesti. Teta Jera Cilki s povedko o sveti Hemi dobesedno žuga s poučno moralnimi prijemi. Z identifikacijo med legendno in stvarno situacijo pisatelj osmišlja določena krščanska moralno-etična načela. Obe povedki kažeta tudi na to, da so bili Bohinjci precej povezani s Koroško. O tem priča tudi ena izmed variant legendne povedke o sv. Emi, napisana v bitenjskem govoru (Bitnje v Bohinju, 1987), izraža pa tudi veliko simpatijo do te slovenske svetnice:

Sveta Ema jè bva rojena pred letam tavžànt. Poročiva se je, potle j pa tokó prevzémova. Tle so bli gospodjè, jè pa še vòna pršla v Bohànj. Potle j pa tle obobožova. Na Noménjo jè imeva plavž. Pèr Grmèčíc jè žaga od svete Eme. Grmèčica se prav zato, k grmi, kodèr jè pòhna. Pa kopíša so ble tam, k so tist rótjè. Žaga pa tam, k jè šè zdej oklèsán, pa an mostičk jè biv. Adèn jè tam ankrèt anmo feštnarjo zasékov, da b se biv ubov. Potle j pa ana dekva, ana Ahčícova z Rot, padva, k jè nesva kéšt v pvanino.

Sveta Ema j vse razdava. Za Grascam jè imeva ano voliko rôvèn, zdej jo ma pa Šumska, pred jè bva pa Ělpénarjova. Za tri hlebe kruha j šla tista rôvèn. Ělponarjov so dal svet Emè tri hlebe kruha, jè pa blagosloviva hišo pa rekva, da pèr tè hiš na bo ènkol kruha manjkovo. Pa kar jest pomnèm, ga res ni.

Jest sèm šov žè na Koroško gledat. Tam jè kamèn, k jè sàdeva na njèmo, k jè pvačova sòjèm devovcam. Vsak jè samo tkuj vzev, kar jè zaslužov. Čè j več zgrabov, jè biv pa tist dnar mènj vredèn. Tam jè šè tist slamnjek pa gvant èn bérth, s kèrga so dnar vèn jèmalè.³⁴

(pòhna: polna; kopíša: kopišča; rótjè: rovti; feštnar: logar; Grasc: Ajdovski gradec; Šumska: Šumska uprava, danes je to Gozdno gospodarstvo; kéšt: hrana v nahrbtniku; bérth: predpasnik)

Med legendne povedke lahko uvrstimo tudi razlagalno povedko o pticah križokljunih, ki jo najdemo v Jalnovi povesti Trop brez zvoncev.³⁵ Ta pripoveduje o umirajočem Jezusu na križu, ki mu je sočutna ptica hotela izpuliti žebelj iz roke, a ji ni uspelo. Le kljun si je ukrivila križno navzgor in navzdol, po glavi in prsih pa je bila vsa krvava. Pripoved je pisatelj položil v usta češkemu profesorju Novaku, ki je hodil v bohinjske hribe proučevat smrekarje, kòt naj bi se prvotno imenoval te ptice.

³⁴ Sveta Ema. V: Naš voča..., str. 204.

³⁵ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 210.

V Cvetkóvi Cilki teta Jera pove še dve didaktični povedki; Jalen ju imenuje povesti. To sta pravzaprav dve basni, v katerih nastopajo rastline, ki poosebljajo določene človekove lastnosti oziroma slabosti. Povedka o pšenici in slaku³⁶ govori o slaku, ki se je dobrikal pšenici, da se je lahko ovil okrog njenega stebelca. Pšenica je začela zaostajati v rasti in njena drobna semena, ki so padla skozi rešeto, niso bila več posejana. Povedka o ovsu in trici³⁷ pa ponazarja, kako se je plevel, ki se imenuje trica, oprijel ovsu kakor smola. Ko je oves plevelovo ukano sprevidel, je bilo že prepozno. Povedki spominjata tudi na svetopisemsko priliko o ljuljki in pšenici, ljuljka simbolizira slabo, pšenica pa dobro v človeku. Spodobno simboliko je Jalen že zastavil povest Cvetkóva Cilka, kjer začenja s slikovitim prizorom pletve na Cvetkóvi njivi. Tri Cvetkóva dekleta v zadaj zavezanih rdečih rutah plevejo pšenico in njihove rute žarijo v soncu kot veliki makovi cvetovi. Tu se srečamo s celo vrsto različnih plevelov, ki so odganjali na njivi, med njimi tudi ovijajoči se slak in smolnata trica, ki prisposabljata zlo v omenjenih zgodbah. Med plevel sodi tudi divja mačeha, o kateri je teta Jera povedala zgodbo, ki jo tudi lahko uvrstimo k razlagalnim povedkam. Pripoveduje, od kod ime mačehi, ki se s tremi listi svojega cveta šopiri, dva pa se stiskata na enem "stolčku", to sta njeni pastorki. Zato ponekod tem rožam rečejo sirotice. To je spet prisposoba, pisana na "situacijo" Cvetkóve družine, ki jim je umrla mati in hkrati opomin najstarejši hčeri Cilki, naj se vendar odloči za ženina, da se navsezadnje oče ne bi v stiski drugič poročil.

Pri zbiranju ljudskega pripovedništva po Bohinju nisem našla nobene povedke, kjer bi bile rastline personificirane. Morda sta se Jalnu basni o žitih in plevelih porodili kot prisposobi za fante in dekleta, saj je pri svojem dušnopastirskem delu bil varen v taki obliki izpostavljati določena moralična pravila in nauke. Tudi glavna junakinja Cilka, ki govori o teh dveh zgodbah kot o pravljicah, tako sprejema tetino pripoved: "da je z obema pravljicama namigovala prav na Cilquine težave."³⁸ In še: /.../ "Samo pravljica mi je pridržala ogledalo pred obraz, kakor ga skoraj vsakomur."³⁹

Gornji citat nam lahko pomaga razmišljati o vprašanju, ki smo si ga zastavili na začetku pričujoče obravnave. Takoimenovane vložene zgodbe iz bohinjske ljudske zakladnice so pomagale pisatelju Janezu Jalnu "pridržati" ogledalo literarnim junakom in seveda pri bralcih doseči določen učinek. V svoji dve povesti, Cvetkóva Cilka in Trop brez zvoncev, ki popularizirata bohinjsko regijo, jih je pisatelj vgradil "na pravem mestu in v pravem trenutku". Z njimi je tako ponazoril značaj Bohinjca v tipičnih življenjskih situacijah in v njegovem okolju. Z bohinjskimi povedkami se mu je posrečilo predstaviti del bohinjske duhovne kulture, ki se koherentno spaja z duhovnim in miselnim svetom Jalnove povesti.

³⁶ Janez Jalen: Cvetkóva Cilka, str. 37-40.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Prav tam.

Pisatelj je prav gotovo tudi iz svoje osebne izkušnje črpal motivacije za tak način aktualiziranja folklornega pripovedništva. Najuspešnejši nosilci folklornega izročila so svoje pripovedi vseskozi posredovali v primernih situacijah, kar je bilo tudi najbolj učinkovito. S temi pripovedmi niso samo kratkočasil poslušalcev, pač pa so z njimi izpostavljali nenapisane "zakone" in etična ter moralna načela, s katerimi so poudarjali določene vrednote, ki so usmerjale način življenja neke etnije. Jalen je najučinkovitejši in najbolj provokativen prav v šaljivih povedkah, v katerih Bohinjec vedno pokaže odklonilen odnos do zafrkljivega tujca in do vsega tujega nasploh. Zato v teh šaljivih vložnih zgodbah in v siceršnjih povestih etnonim Bohinjec izzveni kot prisposoda trmastega, duhovitega ter prekanjenega posebneža, saj vse negativne oznake, ki letijo na njegov račun, "vnovči" v svojo korist. Prav te variante šaljivih povedk pa so še danes živo prisotne tudi v bohinjskem izročilu.

Na začetku obravnave smo si zadali nalogo, da bomo poiskali žanre bohinjskega ljudskega pripovedništva v Jalnovih delih in jih primerjali s še živečimi variantami v bohinjskem ljudskem izročilu. Nekatere pripovedi je bilo težko odbrati od ostalih zgodb, ki tudi v zgodbeno zaokroženi obliki podajajo najrazličnejša kmečka opravila, šege in navade, ki so za današnjega bralca že neke vrste zgodovinske povedke. V povestih Cvetkova Cilka in Trop brez zvoncev, ki popularizirata bohinjsko regijo, se je Jalnu posrečilo predstaviti del bohinjske duhovne kulture, kamor spada tudi ljudsko pripovedništvo. Slednje najdemo še v drugih Jalnovih delih, kjer "nastopajo" Bohinjci in bohinjska pokrajina.

Janez Jalen je bil vseskozi navezan na bohinjske naravne lepote in na duhovite Bohinjce, saj je imel tudi sam podobne značajske poteze, kakor o njem pričajo mnoge anekdote. Tako mu je uspelo prodreti v miselni in čustveni svet samozavestno trmastega bohinjskega domačina, ki se je znal postaviti tudi v stereotipno pozo posebneža ali nevedneža, če je bilo potrebno. Takšen je na primer tudi bohinjski župan v Jalnovi kratki zgodbi Koluti, ki se dogaja med prvo svetovno vojno. Vojska naj bi začela pobirati celo medeninaste kolute s konjskih oprem, a stari čevljar jih je za majorjev ogled tako prišil k dvema starima komatoma, da jih živ krst ne bi mogel brez škode odstraniti:

Majorju samemu se je oprema kaj čudna zdela, pa mu je župan dal vedeti po kaplanu, da je Bohinj čuden svet.⁴⁰ In: /.../ da ima vsak kraj svoje posebnosti, Bohinj pa še prav posebne.⁴¹ Majorja so seveda ukanili, v županovi gostilni pa je še dolgo "bučal glasen smeh." Tako svojsko držo "vnovči" prekanjeni Bohinjec tudi v povedki o kravi, ki jo je s svedrom drl. Jalnu se je očitno zdelo, da ta povedka kaže na specifične značilnosti bohinjskega značaja, zato jo je uvrstil kar v dve svoji povesti (Izpodkopana cesta in Trop brez zvoncev). V zadnji glavni junak Peter samoironično izpostavlja Bohinjca s svedrom, da bi zafrknil in odvrnil birokratskega

⁴⁰ Janez Jalen: Koluti. - V: Previsi. - Ljubljana 1940, str. 71-72.

⁴¹ Prav tam.

tujca. Prav v take namene v povestih uporabi šaljivo zgodovinsko povedko o Bohinjcih, ki so po mnenju Blejcev prvi za kravami. Iz obeh povedk odsevajo tudi gospodarske in družbene razmere, saj je bila govedoreja v Bohinju stoletja pomembna gospodarska panoga, Bohinj pa je še posebno v očeh prezirljivih sosedov in tujcev spadal med demografsko ogrožena območja. Ti dve povedki kažeta tudi na večno aktualne spore med sosednjimi etnijami.

Razlagalna povedka o Turkih na Obrniah kaže na tedanje prometne razmere, prav tako tudi tista o Bohinju, ki je šel po svetu. Tudi divji lovci so pešačili skozi Štenge, saj so imeli pogostokrat "opravke" na sodnji. Bohinji in sodniki so se imeli največkrat vzajemno za neumne, zato so njihovi pogovori izzvenevali v šaljivih besednih igrar, saj se je Bohinjec branil dvoumno in zafrkljivo. Prav motiv divjega lova je pogost v bohinjskih povedkah in seveda tudi v lovski povesti Trop brez zvoncev. Lovske pravice so bile povezane z zakupom lova in plačilom. Zato revnejšim Bohinjcem ni preostalo drugega, kot da so postali divji lovci, kajti bohinjskemu "ravbšicu" je lov pomenil tudi dejavnost za preživetje.

Tudi gradnja cerkva je pogost motiv v ljudskih povedkah. Bohinjska razlagalna povedka o gradnji cerkve svetega Martina, ki jo je Jalen zapisal v noveli Pogoni, kaže na *prevejane* Bohinjske, saj so ponoči zvozili gradbeni material tja, kjer jim je najbolj ustrezalo. Čudež pa so pripisali angelom, sv. Martinu in še njegovemu konju. Z legendno povedko o sveti Hemi in z basnima oziroma prilikama o pšenici in slaku ter o ovsu in trici se Jalen nagiba v poučno in vzgojno smer, kar ni tipično samo za omenjena žanra, pač pa tudi za kmečko povest in nenazadnje je povezano tudi z avtorjevim dušnopastirskim poklicem.

Močno lokalno barvo dajejo kmečki povesti narečni izrazi, ki jih je Jalen veliko vpeljal v svoje bohinjske pripovedi in jih je le redko kdaj narobe uporabljal. Na primer samostalnik srda, ki pomeni ogon, je narobe sklanjal: nekaj srd⁴², namesto: nekaj srdá. Predloge pri krajevnih imenih je uporabljal po bohinjsko: pri Fužini, na Nomenju, pod Stodorom itd. Včasih je seveda zapisal tudi v Nomenju⁴³, kar pa je prav tako pravilno. Narečne izraze je samo toliko "poknjižil", da jih je lažje zapisal; odpravljal je vokalno redukcijo, švapanje, palatalizacije itd. Tako jih je napravil razumljivejše slovenskim bralcem. Iz množice Jalnovih narečnih izrazov sem nekaj značilnih združila v kratek slovarček in ob njegovih primerih za ilustracijo v oklepaju navajam še besede v govoru Srednje vasi:

bilnica (bívènca) ž -e vrsta visoke trave

burja (búrja) ž -e sleč, rododendron

čimovje, čumovje (čmôvje) s -a gosto zaraščeno grmovje

greba (gréba) ž -e ovalno oblikovano maslo, oblikovano v grebarici, to je leseni skledi ovalne oblike

grob (gròf) m -a ena vrsta posajenega krompirja, navadno že obsutega s prstjo

⁴² Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 17.

⁴³ Janez Jalen: Cvetková Cilka, str. 111.

igla (jəgvà) ž -e zaradi pretiranega brušenja preveč stanjšan klep na kosi, ki se zvija in krha

koleštra (klěštra) ž -e leseno ukrivljeno ogrodje pri komatu; neroden človek
krada (kráda) ž -e skladovnica drv, desk itd.

majiti (májťə) lupiti krompir, koruzo (ličkati), odstranjevati lubje z debela
meja (mēja) ž -e grmovje

muhovati se (múhvat se) obotavljati se, obirati se

murava (múrova) ž -e nizka mehka trava okrog hiš in planinskih stanov
nastopiti si (nastopít sə) na ostro kovana vprežna živina se rani, kadar zadene
z eno nogo v drugo

čnčati (očenčátə) razbobnati, raztrobiti

ograbek (ográfk) m -bka pokošena trava, zgrabljen na manjšo površino
peta (péta) ž -e konec kruha

požagovati (požagvátə) z žago podirati stoječa drevesa

pritikljaj (prtíkəlj) m -a vzdevek

seči (séčə) kositi

senosek (snasək) m -a kosce

shalj (sháv) ž -li suho drevo

srda (srdə) ž -e leha, ogon

stog (stóh) m -a kozolec (toplar)

štremelj (štrēməlj) m -mlja ostanek od posekanega zelja ali požete koruze
(korenina s štorom)

tožiti se (tožít se) biti zaspan

učenik (vučəník) m -a učitelj

uhanc (uhánc) m -a zelje, ki ne naredi prave glave

zadrlešniti (zadərléšnətə) zaloputniti

Tudi v drugih Jalnovih povestih in novelah, ki se ne dogajajo v Bohinju, najdemo bohinjske dialektizme (kámpa -e ž: zanka pri pletenju ali kvačkanju; tjavə̀n: tja, ven iz Bohinja; stopljeno mleko: skuhan mleko; séči: kositi), frazeologeme (iti z enim samim zapiranjem: več ljudi gre naenkrat skozi vrata, da jih ni treba večkrat zapirati), domača hišna imena (Fehtar, Brdar, Podlipnik, Podrobar, Vršičnik, Skočir, Bajtnik itd.) Celo naglase je postavljaj v primerih, kjer gre za neobičajno naglaševanje: Gregorjėvc, Cvetková itd. Nekaj oblik ženskega domačega imena pa je po svoje izpeljal: Žvanovka, Marjetnica, namesto: Žvanja, Marjetčovka.

Jalen je ekspresivno rabil izraze, ki so še danes aktualni kot bohinjske zmerljivke: buča, golida, glavť bohinjska itd. Prav tako je upošteval navado, da ženske govorijo na fanta ali na moškega, kar je značilno za Zgornjo bohinjsko dolino. Temu primerna je tudi moška oblika ženskih imen: Frančk, Minčk, Ančk;

Jalen jih piše brez vokalne redukcije: Franček, Minček, Anček.

*Anček je še šolarica.*⁴⁴

*"In preden so se čakovci vrnili, sem jaz že zibal," ji je ušlo na fantovsko izreko po navadi veselih bohinjskih deklincev.*⁴⁵

V Jalnovih bohinjskih povestih najdemo najrazičnejše vraže in bajeslovna bitja, ki pa ne posegajo tako usodno v žitje in bitje Bohincev, kot je o tem razglabljal bohinjski pisatelj Janez Mencinger. Naj naštejemo nekaj nižjih bajeslovnih bitij iz obravnavanih Jalnovih povesti, ki so še danes prisotna v življenju Bohincev: divji mož, bele žene, vile, triglavske žene, gorske vile itd.

*"Divji mož je prišel pome, ker nisem bogal mame," se je posvetilo Petrčku v otroški pameti.*⁴⁶

245

*"Nisem bil revež. Lepo je bilo. Bela žena me je spremljala."*⁴⁷

*Kakor lastovičja gnezda so bili pripeti seniki v strmo Javornico, na kateri so v starodavnih časih triglavske žene platno belile.*⁴⁸

Pragmatični Bohinjec težko prenaša pravljično resničnost, ki je značilna za klasične pravljice. Zato tudi v Jalnovih delih, ki so predmet te obravnave, ne najdemo "pravih" bohinjskih pravljič, pač pa šaljive, zgodovinske in razlagalne povedke. In pa seveda legende, ki imajo namen etično vzgajati, kar je značilno za kmečko povest, saj je po vsebini didaktična in krščansko etična. Zato je Jalen tudi vraževerje prikazal brez kakšnega poglobljenega psihologiziranja; jasno in enostavno, kot samo po sebi umevno ljudsko vero v usodo: *"Skovik, skovik, skovik, vik, vik," se je oglasil pod oknom skovir, ki ga je privabila luč. Oče in Cilka sta se spogledala. Rekel ni nobenden nič, mislila sta pa oba, da je prišla sova kobili napovedat konec.*⁴⁹

*Preželj je svareče dvignil kazalec: "Vsa divjad, kar jo je lovec po nepotrebnem ustrelil, hodi strašit na njegov grob, če je ob pogrebu tovariši s streli ne zastraše."*⁵⁰ Marsikakšna vraža je služila kot nenapisan pradavni zakon, ki je varoval živali in naravo pred neustrašnimi pokončevalci.

Skozi Jalnove bohinjske povesti spoznamo, da se je pisatelju posrečilo prikazati temeljno držo bohinjskega človeka, ki je s svojim humorjem, ironijo in tudi pokončno samoironijo zmožni odgnati vsiljivega tujca, vzvišenega gospoda, posmehljivega sosedu in tudi nespametno učenost. To pa se je pisatelju Janezu Jalmu posrečilo tudi zato, ker je Bohinj in njegove prebivalce dobro poznal. Še več. Kot bi dejal Jakob Šolar, iz vseh njegovih bohinjskih del veje prijateljski odnos med pripovedovalcem in ljudstvom, o katerem pripoveduje.

⁴⁴ Janez Jalen: Cvetkova Cilka, str. 76.

⁴⁵ Janez Jalen: Cvetkova Cilka, str. 35.

⁴⁶ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 12.

⁴⁷ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 14.

⁴⁸ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 106.

⁴⁹ Janez Jalen: Cvetkova Cilka, str. 22.

⁵⁰ Janez Jalen: Trop brez zvoncev, str. 23.

LITERATURA

- BAŠ, Angelos: Lov in ribolov. - V: Slovensko ljudsko izročilo. - Ljubljana 1980.
- BAŠ, Angelos: Poljedelstvo. - V: Slovensko ljudsko izročilo. - Ljubljana 1980.
- BEZLAJ, France: Etimološki slovar 1-3. - Ljubljana 1976, 1982, 1995.
- CVETEK, Marija: Bohinjski govor. - V: Jezik in slovstvo 34, št. 1-2. - Ljubljana 1988.
- CVETEK, Marija: Naš voča so včas zapodval : bohinjske pravljice. - Ljubljana 1993. - (Zbirka Glasovi ; 5).
- DEBENJAK, Tine: Janez Jalen: Cvetkova Cilka. - V: Dom in svet, letn. 51. - Ljubljana 1939.
- DOLENC, Jože: Janez Jalen - sedemdesetletnik. - V: Koledar Mohorjeve družbe za leto 1962. - Celje 1961.
- HLADNIK, Miran: Slovenska kmečka povest. - V Ljubljani 1990.
- JALEN, J.: Cvetkova Cilka. - Ljubljana 1973.
- JALEN, J.: Trop brez zvoncev. - Ljubljana 1988.
- JALEN, J.: Tri zaobljube. - Celje 1959. - (Vozarji ; 2).
- JALEN, J.: Izpodkopana cesta. - Celje 1960. - (Vozarji ; 3).
- JALEN, J.: Ovčar Marko. - Ljubljana 1988. - (Knjižna zbirka Hram).
- JALEN, J.: Previsi. - Ljubljana 1940. - (Naša knjiga ; 3).
- KARNIČNIK, Ludwig: Der Obir-Dialekt in Kärnten. - Wien 1990.
- KMECL, Matjaž: Mala literarna teorija. - Ljubljana 1976.
- KROPEJ, Monika: Ljudska kultura v slovenskih pravljicah in povedkah : doktorska disertacija. - Ljubljana 1992.
- LITERATURA. - Ljubljana 1977. - (Leksikoni CZ).
- LOGAR, Janez: Janez Jalen: Cvetkova Cilka. - V: Dejanje, leto 2, št. 3. - Ljubljana 1939.
- MATIČETOV, Milko: Ljudska proza. - V: Zgodovina slovenskega slovstva I. - Ljubljana 1956.
- MENCINGER, Janez: Zbrano delo : knjiga 1. - Ljubljana 1961.
- NARODOPISJE Slovencev 1-2. - Ljubljana 1944, 1952.
- NOVAK, Vilko: Slovenska ljudska kultura. - Ljubljana 1960.
- SLOVAR slovenskega knjižnega jezika 1-5. - Ljubljana 1970-1991.
- ŠOLAR, Jakob: Kaj je z našo ljudsko povestjo. - V: Književni glasnik Mohorjeve družbe. - Celje 1938, št. 2-4.
- TRDINA, Silva: Besedna umetnost 2. - Ljubljana 1969.
- VODNIK, France: Janez Jalen: Ovčar Marko. - V: Dom in svet, letn. 43. - Ljubljana 1930.
- V. N.: Janez Jalen, "Previsi". - V: Čas, letn. 34-35. - Ljubljana 1939/40.
- ETNOLOGIJA in domoznastvo. - Ljubljana 1989. - (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva ; 19).
- SNOJ, Marko: Slovenski etimološki slovar. - Ljubljana 1997.
- BEAUGRANDE, Robert Alain de & Wolfgang Ulrich DRESSLER: Uvod v besediloslavlje. - Ljubljana 1992.
- PATERNU, Boris: Folklorizacija literature in literarizacija folklorne. - V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 20, 1980, št. 2.
- STANONIK, Marija: Modeli razmejevanja slovstvene folklorne in literature. - V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20, 1980, št. 2.
- ŽAVBI, Avgust: Janez Jalen: Ovčar Marko, Trop brez zvoncev. - V: Dom in svet, letn. 55. - Ljubljana 1943.

BESEDA O AVTORICI

ABOUT THE AUTHOR

Marija Cvetek, diplomirala iz slovenskega jezika in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tam je tudi zaposlena kot bibliotekarka v knjižnici Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Ukvarja se z zapisovanjem folklorne pripovedništva v Bohinju; del tega gradiva je objavila v knjigi *Naš voča so včas zapodval*, ki je izšla v zbirki *Glasovi* leta 1993. Napisala je nekaj znanstvenih in strokovnih prispevkov in več kot devetdeset poljudno znanstvenih člankov, recenzij, ocen in poročil. Svoje prispevke objavlja v različnih slovenskih revijah in časopisih. Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani pripravlja magistrsko delo o bohinjskem ljudskem pripovedništvu.

Marija Cvetek graduated in the Slovene language and comparative literature at the Faculty of Arts in Ljubljana. She is employed at the Faculty as librarian in the Department of Slavic languages and literatures. Her main interest is recording (in writing) folk tales from the Bohinj area; part of the recorded material has been published in the book *Naš voča so včas zapodval*, published in the collection *Glasovi* in 1993. Mrs Cvetek has written several scientific and specialist articles and over ninety popular scientific articles, book reviews, and reports. Her articles are published in various Slovene journals and newspapers. She is presently preparing her master's dissertation on Bohinj folk tales at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Arts in Ljubljana

247

SUMMARY

BOHINJ FOLK NARRATIVES IN THE WORKS OF JANEZ JALEN

In two Bohinj peasant tales, *Cvetková Cilka* and *Trop brez zvoncev*, writer Janez Jalen presents a part of Bohinj spiritual culture to which folk narratives belong. Folk narratives are also found in other Jalen's works in which the people and landscape of Bohinj "feature". Most tales incorporated by Jalen in his literary work have survived in Bohinj oral tradition and the author of this article compared Jalen's texts with these dialect versions. In Jalen's works we find no Bohinj fairy tales in the classical sense since the pragmatic people from Bohinj have no interest in the poetry of the unreal which is characteristic of fairy tales. They are much more familiar with superstition which, however, in the studied tales does not have such a tragic and fatal impact on the life of the people of Bohinj as in the reflections of Bohinj writer Janez Mencinger. Jalen's Bohinj tales are witty, humorous, exegetic, historical and accompanied by legends and animal fables whose purpose is ethical education - an intention characteristic of peasant tales. Jalen's Bohinj tales reflect the actual economic and social conditions and especially the fundamental attitude toward life of Bohinj people who through humour, irony and straight self-irony manage to face all the troubles which beset them in life. The writer succeeded in capturing the mind and feelings of the Bohinj people because he was well acquainted with Bohinj and its inhabitants. His narratives reflect his friendly attitude toward the area and the people he narrates about.

RESUME

RECITS POPULAIRES DE BOHINJ DANS L'OEUVRE DE JANEZ JALEN

248

Dans ses deux nouvelles de moeurs paysannes de Bohinj, intitulées Cvetkova Cilka et Le troupeau sans cloches, l'écrivain Janez Jalen présente une partie de la culture spirituelle des habitants de Bohinj: leurs récits populaires. On les retrouve aussi dans d'autres oeuvres de Jalen, où les habitants de Bohinj et son paysage «entrent en scène». La plupart des récits que Jalen a incorporés dans sa création littéraire, sont encore vivants dans la tradition orale des habitants de Bohinj. Nous avons comparé les versions des récits en dialecte avec les textes de Jalen. Dans ses oeuvres on ne retrouve pas les contes de fée de Bohinj dans leur sens classique. Les habitants de Bohinj sont pragmatiques et n'aiment pas la poésie de l'irréel, caractéristique des contes de fée. Ils sont plus proches de la superstition. Pourtant, cette dernière, dans les textes mentionnés ci-dessus, ne marque pas la vie des habitants de Bohinj de manière aussi fatale et tragique que le démontrent les oeuvres de Janez Mencinger, écrivain originaire de Bohinj. Les récits provenant de Bohinj et racontés par Jalen sont humoristiques, explicatifs, historiques, accompagnés de légendes et fables, dont le but est une éducation éthique, propre aux nouvelles de moeurs paysannes. Ces récits reflètent la vie sociale et économique et, avant tout, le comportement de l'habitant de Bohinj, qui sait affronter toutes les difficultés de la vie avec humour, ironie et autodérision. L'écrivain a réussi à pénétrer dans le monde spirituel et émotionnel des habitants de Bohinj, parce qu'il les a très bien connus. On sent à travers ces récits que l'auteur a cultivé une relation amicale avec ce lieu et ses habitants.